

Milliyetçilik-Göç İlişkisi Üzerine Teorik Bir Perspektif

Yusuf Ziya Bölükbaşı¹

Milliyetçilik-Göç İlişkisi Üzerine Teorik Bir Perspektif	A Theoretical Perspective on the Nationalism-Migration Relationship
<p>Öz</p> <p>Milliyetçilik, ulusal kimlik inşasına dayanmaktadır. Bu inşa süreci biz ve öteki ayrımıyla gerçekleşmekte ve göç edenler ulusal kimliğin ötekisini oluşturmaktadır. Bu çerçevede göç güvenlik meselesi olarak ön plana çıkmakta, göç edenlerin oluşturduğu tehdit algısı milliyetçiliği yükseltmektedir. Bunun karşısında göçmenler de gittikleri yerlerde milliyetçiliği diasporalar vasıtasıyla sürdürebilmektedir. Etnik dönüş göçleri ise milliyetçiliğin kurucu bir gücü olarak görülebilir. Sonuç itibarıyla göç, milliyetçilik açısından hem bir meydan okuma hem de onu üretmesi yönüyle önemli işleve sahiptir.</p>	<p>Abstract</p> <p>Nationalism is based on the construction of national identity. This construction process takes place with the distinction between us and the other, and the immigrants constitute the other of the national identity. In this framework, migration comes to the forefront as a security issue, and the perception of threat created by immigrants raises nationalism. On the other hand, immigrants can continue their nationalism through diasporas wherever they go. Ethnic return migrations can be seen as a founding force of nationalism. As a result, immigration has an important function in terms of both a challenge and producing it in terms of nationalism.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Göç, Milliyetçilik, Etnik Dönüş Göçleri, Diaspora, Güvenlik</p>	<p>Keywords: Migration, Nationalism, Ethnic Return Migrations, Diaspora, Security</p>
<p>JEL Kodları: F50, F59</p>	<p>JEL Codes: F50, F59</p>

<p>Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı</p>	<p>Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.</p>
<p>Yazarların Makaleye Olan Katkıları</p>	<p>Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından oluşturulmuştur.</p>
<p>Çıkar Beyanı</p>	<p>Yazar ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.</p>

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, yzb@anadolu.edu.tr

1. Giriş

Milliyetçiliğin günümüzde aldığı biçim ve bunun göç olgusuyla ilişkisi politik ve akademik tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Sadece geçtiğimiz son on yıla bakıldığında özellikle Batı dünyasına doğru artış gösteren küresel göç politikaları, Avrupa devletlerinde kültürel ve demografik değişimleri oluştururken, milliyetçi-popülist siyasetin ivme kazanmasına neden olmuştur. Bu durum Avrupa'da artan hareketlilik, göç ve demografik gerileme döneminde yaşanarak bir tenakuzu da beraberinde getirmiştir. Buna göre, bir taraftan yaşanan ve büyüme hızı yavaşlayan Avrupa'nın üretime devam edebilmesi için mültecilere ve göçmenlere ihtiyaç duyması söz konusu iken, diğer taraftan demografik sonuçları olacağı için mülteci ve göçmenlerden kaynaklı korkular dışlayıcı ve korumacı politikaların hayata geçirilmesini sağlamakta ve milliyetçi siyasi partiler ve liderlerin güçlenmesi için uygun zemini hazırlamaktadır (Waterbury, 2020: 962-963). Hatta bu durumdan, II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan bölünmelerden kurtulup siyasal, sosyal ve ekonomik bütünleşme amacıyla kurulan Avrupa Birliği -Batı Avrupa demokrasileri- bile etkilenmektedir (Ayata ve Sütçü, 2022: 63). Birçok Avrupa ülkesinde -İngiltere, Hollanda veya Fransa gibi- ulusal çoğunluk ile göç sonrası oluşan azınlıklar arasında yerel gerilimler artmaya başladı. 11 Eylül'ün ardından terörizm ile Asya ve Sahra altı Afrika'da yaşanan çatışmaların jeopolitik yansımaları Avrupa'da güçlü bir şekilde hissedildi. 2004 Madrid, 2005 Londra, 2015 Paris, 2016'da Brüksel, Nice ve Berlin'de yaşanan terör saldırıları sonrası gözler göçmenlere çevrildi. Avrupa vatandaşları arasında göçmen entegrasyonunun başarısı tartışılmaya başlandı (Triandafyllidou, 2020: 795). İşte, milliyetçilik-göç ilişkisi böylece önem kazandı. Siyasal ve sosyal sorunlar, işgücüne duyulan ihtiyaç, yeryüzündeki kaynakların eşitsiz dağılımı ve vahşi kapitalizm, siyasal ve sosyal düzeni iyi, güçlü kurumlara sahip zengin ülkelere insanların göç etmesine neden olmuş, burada ortaya çıkan sorunlar ve çatışmalar göç-milliyetçilik ilişkisinin izahını zaruri hale getirmiştir. Terörizm ya da entegrasyon meselesi bu ilişkinin sadece bir boyutunu oluşturmaktadır çünkü milliyetçilik-göç ilişkisi girift bir yapıya sahiptir. Bu çalışmanın amacı milliyetçilik-göç ilişkisini teorik bir temelde açıklamaktır. Ancak, öncelikle mevcut çalışmanın teorik ve metodolojik yapısı hakkında bilgi vermek, daha sonra milliyetçilik-göç ilişkisi hakkında yapılan teorik tartışmalara değinmek gerekir.

Göçün politik etkilerini ortaya çıkarmak için şu soruların cevaplanması gerekir: Kimler gitti? Neden gittiler? Nereye gittiler? ve Menşe ülkenin karakteristik yapısı nedir? Bu soruların cevapları uluslararası göçün, politik-ekonomi, çatışmalar, siyasi kurumlar, vatandaşlık ve milliyetçilik olmak üzere beş önemli siyasal etkisi bulunduğunu gösterir. Göç edenlerin belli bir etnik gruba mensubiyete sahip olmaları, göç nedeninin siyasi-etnik bölünme ya da diasporadan kaynaklanması durumu, göç edilen yerin demokratik veya otoriter bir rejime ve bunun yanında etnik ya da sivil bir ulus-devlete sahip olup olmadığı ve menşe ülkedeki göçün gerçekleşmesinde etnik seçilimin rolü ile ülke diasporasının gücü, göç-milliyetçilik ilişkisini izah etmemizde yararlı bir çerçeve sunar (Kapur, 2014: 479, 487-489). Buradan hareketle mevcut çalışmanın teorik çerçevesini uluslararası göçün politik sonuçlarından biri olan milliyetçilik üzerine etkisi oluşturmaktadır. Fakat kavramsal bir sorunla karşılaşmaktadır, o da milliyetçiliktir. Çünkü yeryüzünde ne kadar millet varsa o kadar da milliyetçilik vardır ve neredeyse her milletin/milliyetçiliğin göçle ilgili bir deneyimi bulunmaktadır. Günümüzde

Birleşmiş Milletler'in üye sayısı, Vatikan ve Filistin'de dahil olmak üzere 208 olup (un.org), bunların hepsini milliyetçilik-göç ilişkisi temelinde incelemek akademik bir makalenin sınırları çerçevesinde imkânsızdır. Bu yüzden mevcut çalışmada incelenen konular bağlamında birkaç milliyetçiliğe yer verilmesi uygun görülmektedir. Bu çalışmada, teorik tartışmalar ekseninde, Japon, Kazak, Türk (Kuzey Kıbrıs), Macar, Polonya, Sindhi, Tamil ve Bangladeş milliyetçiliklerine yer verilecektir. Bahsi geçen araştırma soruları çerçevesinde, nitel araştırma deseninin kullanıldığı mevcut çalışmada, çok sayıda makale, kitap ve rapor üzerinden doküman analizi yapılmıştır. Bu bağlamda göç-milliyetçilik ilişkisi ve çeşitli ulus ve etnik grupların milliyetçiliklerini irdeleyen ulusal ve uluslararası akademik literatürden istifade edilmiştir. Bu yüzden mevcut çalışmada ilk olarak etnik eve dönüş göçleri incelenecek, bunu, göçe karşı milliyetçi tepkiler izleyecektir. Sonuç bölümünde bulgular tartışılacak ve milliyetçilik-göç ilişkisine panoramik bir bakış açısı kazandırılacaktır.

2. Ulus-Devlet, Etnisite ve Göçün Simbiyozu: Etno-göç

Milliyetçilik, literatürdeki pek çok tanımlarının kesişim noktalarıyla beraber, bir ulusa üyeliğe diğer gruplardan daha fazla değer veren, diğer uluslardan farklılık arayan ve ulusu korumaya çalışan, siyasi temsilin merkezine ulus düşüncesini yerleştiren bir ideolojidir (Bieber, 2018: 520). Ulus fikri modern siyasi ve kültürel söylemin temelidir. Bu söylemin kendisi, çok sayıda farklı hareket, politika ve çatışmanın anlaşılma biçimini şekillendirerek politik ve sosyal olarak etkilenir. Bir ulusun iddiası/üyeliği genellikle ulusal kimlik veya önceden var olan devlet/mekân veya toprak varsayımına başvurur. Bu nedenle, ulusal tarih, din ve ilkel etnisitenin çağrılması, çağdaş uyruklu iddialarına ilişkin sorunlara yanıt vermenin yollarıdır (Moldovan ve Mihaescu, 2018: 35-37). Dolayısıyla milliyetçilik ve ulusal kimlik, devletlerin tanımlanmış coğrafi sınırları içinde ve ötesinde bulunan aidiyeti kontrol edebilme ve manipüle edebilme yolları olarak kabul edilmektedir. Devletler, ulusu şekillendirmeye ve birleştirmeye çalışırken, ulusal kimlik biçiminde bağlılık ve aidiyet açısından vatandaşlarına ideolojik ve hegemonik talepler yükler. Milliyetçiliğin birlik, kolektivite, özgürlük gibi ilerici ve devrimci yönleri de bulunmaktadır. Ancak her hâlükârda milliyetçiliğin, 21. yüzyılda bile saflık ve homojenlik eğilimine sahip olduğu görülür (Mavroudi, 2010: 219-220). Milliyetçiliğin ulus kavramı üzerinden tanımlanması ve buna ilişkin nitelikleri göç ile olan ilişkisinin anlaşılmasında yararlı bir zemin sağlamaktadır. Bu ilişkide ilk etapta göze çarpan husus, Moldovan ve Mihaescu'nun (2018: 39) da belirttiği üzere, göç olgusunun ulus ve geleneksel ulus-devlet modeline yönelik bir meydan okuma olarak görülmesidir. Göçmenler, geçmiş göçlerin ulusun temel mitini oluşturduğu toplumlarda bile, devletin ve toplumun düzenli işleyişine karşı bir tehlike olarak görülmektedir. Çünkü göçmenler, halk, egemenlik ve yurttaşlık arasındaki eş biçimliliği yok eder. Ayrıca onlar, devlete karşı ortak sadakat ve o devlet tarafından garanti edilen ortak haklara sahip topluluğa yani ulusa karşı her zaman yabancı olarak algılanırlar. Böylece günümüzde göçmenler ulus inşa projesine karşı yenilenmiş bir meydan okumayı temsil etmekte ve -özellikle ulusun hiçbir zaman çoğul olarak tasavvur edilmediği ve kendisinin eski göçmenlerden oluştuğu yerlerde- başarılarının kırılganlığını göstermektedir (Wimmer ve Schiller, 2003: 583). Bu yüzden göç, ulusun homojenitesi, saflığı, bütünlüğü ve geleceği açısından önemli bir tehdit kaynağı olarak görülür. Gelenler 'biz'im dışımızdaki yabancılardır, yani 'öteki'lerdir. Bunun sonucunda göç, günümüzdeki bütün uluslar açısından

bir meydan okumayı temsil etmekte, etnisist, ırkçı ve saldırgan milliyetçiliklere kapı aralamaktadır. Ancak göç-milliyetçilik ilişkisini ulus projesi üzerinden sadece bir çatışma olarak görmek, resmin bir bölümünü oluşturur. Geçmişten günümüze göç, milliyetçiliğin en üretken nesnesidir. Birçok ulus, ulusal mitler vasıtasıyla göçe atıf yapmakta ya da göçler neticesinde oluşmaktadır. Hatta ulusun homojenliği bazı durumlarda göç ile sağlanmak istenir. Bu çerçevede önce göçün milliyetçiliğin üretimindeki katkısını bakmak, daha sonra da ortaya çıkan çatışmaları incelemek gerekir.

2.1. Göçün Etnisiteleştirilmesi: Etnik Dönüş Göçleri

Milliyetçilik-Göç ilişkisi bağlamında akademik literatürde en çok tartışılan konuların başında etnik dönüş göçleri olgusu gelmektedir. Göçün etnik bir hüviyet kazanması, göç eden grup, göç edilen yer ve milliyetçilik paradigması hakkında bilgi sunmaktadır. Bu yüzden, kısaca etnisite ve etnik ulus-devlet kavramlarına bakmak gerekir. Milliyetçilik literatüründe etnisitenin çok sayıda tanımı bulunmakla birlikte, milliyetçilik kuramını bunun üzerine inşa eden Anthony Smith'in tanımı genel bir kanı sunar. Ortak bir ata yani soy miti, kolektif özel bir ad, paylaşılan anılar, ortak kültürü değerli kılan unsurlar ve topluluk içinde dayanışma duygusu, etnistenin özelliklerini oluşturmaktadır (Smith, 2010: 13). Etnisitenin çekiciliği, insanların ve grup ilişkilerinin sınıflandırılmasıdır (Mavroudi, 2010: 228) ve bunun milliyetçilik üzerindeki etkisi, kısmen gündelik hayatın kültürel geleneklerini daha spesifik tarihsel iddialara dönüştürme meselesidir (Moldovan ve Mihaescu, 2018: 36). Etnik ulus-devlet ise günümüzdeki liberal demokratik devletlerin içinde bulunduğu çıkmazın ürünü olarak görülebilir. Bu çıkmaz, ekonomik nedenlerle göçmenlere duyulan ihtiyaç ve bunun karşısında etno-ulusal kaygılar, yani ulusal kültürün ve demografik yapının değişmesidir/bozulmasıdır. Bunun sonucunda bazı devletler çözümü 'eş-etnik' torunları çağırılmakta gördü. Bu şekilde hem ekonominin işgücü ihtiyacı çözülmekte hem de ulusal hassasiyetler giderilmekteydi. Bu tarz devletlere etnik ulus-devlet denilmektedir. Etnik ulus-devletler, ulusal dayanışma ve birliklerinin doğasında etnik birleşimin güçlü olan devlet yapısıdır. Göç ikilemi bu devletler de çok güçlüdür, sivil ulus-devletlere nazaran etno-ulusal kaygılarca şekillendirilen dışlayıcı bir göç politikasını benimserler ve göçmenlere karşı hoşgörü zayıftır. Böylece etnik dönüş göçlerinin kurumsal zemini oluşabilmektedir (Tsuda, 2010: 617-622).

Etnik göç ya da etnik dönüş göçü gibi terimler, ulus-devletleri oluşturan anavatanındaki yerli nüfusla etnik bir yakınlığa sahip olduğunu düşünülen toplulukların birleşmesini teşvik ettiği özel bir göç türünü ifade etmek için kullanılırlar (Talat Zrilli, 2019: 494). Genel olarak, iki tür diaspora dönüşü vardır. Birincisi, anavatanlarına (doğum ülkelerine) geri dönen birinci nesil diasporik halkların geri dönüş göçüdür. İkincisi, nesiller boyu etnik anavatanlarının dışında yaşadıkları sonraları atalarının menşei ülkelerine 'geri dönen' diasporik halkların sonraki nesil torunlarını ifade eden etnik geri dönüş göçüdür (Tsuda, 2010: 616-617). Etnik dönüş göçleri iki amaca matuf gerçekleştirilir: ulusun eş-etnik akrabalarının ideolojik nedenlerle (milliyetçilik, ulus inşası ya da koruma güdüsü) ve ekonomik saiklerle geri çağırılmaları. Tsuda'ya (2010: 622-625) göre Japonya ve Güney Kore, onlarca yıllık ekonomik refahın ve düşük doğurganlık oranlarının neden olduğu akut vasıfsız işgücü kıtlığına yanıt olarak çok sayıda etnik geri dönüş göçmeni ithal etti. Güney Kore ve Çin, diasporadaki varlıklı ve yüksek vasıflı etnik torunları, yurtdışından ekonomik yatırımları teşvik etmek ve mesleki becerilerinden yararlanmak için

geri dönmeye teşvik etti. Japonya ve Güney Kore, etnik geri dönen göçmenlerin kültürel olarak asimile edilmelerinin ve sosyal olarak bütünleşmelerinin daha kolay olacağını ve etnik homojenliklerini bozmayacağını varsaydıkları için diasporik geri dönüşü izin vermeye karar verdiler. Bununla birlikte, başlangıçta ekonomik bir mantıkla motive edilen etnik geri dönüş göçü politikalarını benimsemelerinin birincil nedeni bu tür etno-ulusal gerekçeler değildi. Buna karşılık, Avrupa etnik ulus devletleri (İsrail ile birlikte) etnik geri dönen göçmenleri öncelikle etno-ulusal nedenlerle kabul etmişlerdir. Yani Avrupa ülkelerindeki (İspanya, İtalya, Yunanistan, Macaristan, Polonya ve Rusya) etnik geri dönüş göçü politikası, neredeyse tamamen, yurtdışında doğmuş ve daha geniş bir etnik ulusun parçası olarak hayal edilen diasporik torunlarla etnik bir yakınlık mantığına dayanmaktadır.

Teorik bağlamda etnik dönüş göçleriyle ilgili iki önemli sonuç bulunmakta, bunlar aynı zamanda kavramın sorunsalını oluşturmaktadır. Etnik dönüş göçlerinin birinci sonucu, göçmen entegrasyon sürecinin ev sahibi ülkeye getirmiş olduğu sosyal ve ekonomik yüküyle alakalıdır. İkinci sonuç ise bu tür göçlerin doğası gereği ayrımcı ve dışlayıcı karakteristik yapısıdır. Çünkü bu tarz göçlerde özellikle göçmenlik ve vatandaşlık gibi konularda devletin üzerine inşa edildiği etnik kimlik ön plana çıkarılır. Böylece ülke içindeki diğer etnik gruplar ayrımcılıkla karşı karşıya kalabilir (Kuşçu, 2013: 178). Doğal olarak burada göçü yöneten devletin etno-milliyetçi motivasyonları, bunların devlet ve ulus inşasıyla örtüştüğü durumlarda kendisini gösterir. Eş-etnik soydaşların çağırılma nedenleri, devlet inşası, ulusal homojenitenin sağlanması ya da ihtilafli alanların doldurularak jeopolitik çıkarların hayata geçirilmesi gibi pragmatik amaçlarla açıklanabilir (Talat Zrilli, 2019: 494).

Etnik dönüş göçleriyle alakalı teorik tartışmalardan sonuncusu, gelen kişilerin motivasyonlarıyla ilgilidir. Etnik dönüş göçlerinin kısa sürede çevresel değişiklikler tarafından tetiklenmesine rağmen etnik bir azınlığın tarihsel vatanının dışında yaşaması durumunda kuşaktan kuşağa takip edilen kimlik tasavvuru burada etkili olmaktadır. Bunun yanında pratik bilinç ve nesillerin etnik dönüşü bir davranışsal norm olarak taşıması durumunda da etnik dönüşler gerçekleşebilmektedir (Kulu, 1998: 324-325). Geri dönenler ekonomik ve sosyal kaygılar nedeniyle anavatanlarına yerleşebilirler (Talat Zrilli, 2019: 494). Ayrıca, sürgün, pogrom, devletlerarasındaki anlaşmalar, doğal afetler ve bireysel tercihler de bu konuda etkilidir. Buraya kadar yapılan teorik tartışmanın pratikteki yansımalarına çeşitli örnekler (Japon, Kazak ve Kuzey Kıbrıs) üzerinden bakmak, konunun pekişmesinde yararlı olabilir.

Klasik bir Orta çağ askeri aristokratlar feodalizminden büyük bir imparatorluğa dönüşen Japonya, etnisist milliyetçiliğiyle ön plana çıkmaktadır (Ichijo, 2019). Bu durum göç politikalarına da yansımıştır. II. Dünya Savaşı nedeniyle büyük bir demografik gerileme yaşayan Japonya, daha sonra ekonomik anlamda yaptığı atılımla dikkat çekmiş, en büyük ekonomilerden biri olmuştur. Ancak ekonomik refah doğum oranlarını düşürmüş, işgücü ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu durumu *nikkeijin* vasıtasıyla aşmaya çalışmıştır. Nikkeijin, yurtdışında doğup büyümüş Japon soyundan gelenler olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram çoğunlukla Japon Brezilyalılarından oluşan Güney Amerika'dan yasal olarak kabul edilmesini içerir. Japon hükümeti, emeğe aç Japon işverenleri yatıştırmanın yanı sıra, nikkeijin göçmenlerinin diğer yabancı işçiler kadar etnik ve sosyal olarak yıkıcı olmayacaklarını, çünkü onlar Japon kökenli ortak etnik gruplara mensup olduklarını ve böylece etno-ulusal kaygılarını

yatırdığını düşünüyordu. Hükümet politika yapıcıları, nikkeijin'in ırksal ve kültürel olarak farklı yabancıların aksine Japon toplumuna daha sorunsuz bir şekilde asimile olacağını varsaydılar. *Kettoshugi* olarak bilinen kan ve soy ilkesi ve Japonlarla kan bağı olan yabancılara ayrıcalık tanınması, Japonya'nın etnik homojenliğini koruma endişeleri nedeniyle, göç politikasını biçimlendiren en önemli etkendi. 1989'da Japonya'da kayıtlı sadece 14.528 Brezilyalı yabancı olmasına rağmen, sayı 2000 yılında 254.394'e ve 2007'de 316.967'ye yükseldi. Göçmenlik politikasını belirleyenler, bu Brezilyalı nikkeijinlerin çoğunun ailelerini getirip uzun vadeli yerleşmelerini beklemiyordu. Buna ek olarak, Brezilyalı nikkeijin, politika yapıcıların beklediği kadar kültürel olarak Japon değildi. Japon fenotiplerine rağmen, Brezilya'da doğup büyüdüğü için çoğu Japonca konuşmuyor ve birçok Japon'un kültürel olarak oldukça yabancı ve rahatsız edici bulduğu "Brezilya" tarzında davranıyorlardı. Nikkeijin göçünden sonra Japonya'da uyuşturucu kullanımının ve tecavüz vakalarının arttığını söyleyen Japonlar, bu durumdan rahatsızlık duymaya başladılar. Sonuç olarak, Japon Brezilyalıları etnik Japon olarak kabul edilmediler, ancak etnik anavatanlarında yabancı olarak muamele gördüler ve birçoğu etnik önyargı ve ayrımcılığa maruz kaldı. Ayrıca, çoğu Japon'un kaçındığı kirli, tehlikeli ve zor işleri yapan tek kullanımlık göçmen işçiler olarak sosyo-ekonomik olarak marjinalleştirildiler. Karşılaştıkları kültürel engeller ve etnik bir azınlık olarak Japon toplumuna sosyal yabancılaşmaları nedeniyle, çoğu kendi aralarında ilişki tesis etmiş ve ana akım Japon toplumuyla etkileşime girmemiştir. Japon Brezilyalı göçmenler, yaşadıkları olumsuz deneyimlere tepki olarak kültürel farklılıklarını öne sürmeye başlamışlar ve Japon toplumunun olumsuz yönleri olarak algıladıkları şeylere karşı bir Brezilya milliyetçisi karşı-kimliği inşa etmişlerdir. Hatta bazı topluluklarda nikkeijin yabancıları ile Japon sakinleri arasında ciddi gerilim vakaları ve olası şiddet vakalarının yanı sıra suç olayları da yaşandı (Tsuda, 2010: 625-632). Böylece teorik anlamda bahsedilen ekonomik gerekçelerle çağrılan ancak ulusal kültür ve etnik yapının da korunmasını amaçlayan Brezilyalı Japonların göçü, başarısız bir deneyim sundu.

Japonya'daki göç deneyimine benzer bir durum Kazakistan'da da görülmektedir. Ama Kazakistan'ın Japonya'dan farkı hala ulusu-devlet inşa süreci içinde yer alması, farklı etnik grupların bulunması ve Kazak göçünü destekleyenler ve desteklemeyenlerin farklı argümanlarıdır. Kazakistan'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra hem ülkedeki işgücü açığını kapatmak hem de Kazakistan'ın Kazaklaşması için *oralmandar* politikası devreye sokuldu. Oralmandar, yeniden yurttaş haline getirilenler anlamında kullanılan diasporadaki Kazakların geri dönüşün içeren bir kavramdır. Kuşçu'ya (2013: 180-191) göre etnik geri dönüşü savunanlar, anavatan topraklarındaki itibari grubun hakimiyetini ve ulus-devletin inşasını istemektedirler. Onlar için Kazak göçüne karşı olanlar yani ülkenin Kazaklaştırılmasından korkanlar hala Sovyet dönemindeki köle ve sömürgeci zihniyeti taşıyan kozmopolit kişilerdir. Öncelikle, diasporadaki Kazakların dönüşü, diaspora Kazaklarının mağduriyet ve asimilasyonunu önlemek için bir zarurettir. Geçmişte Kazakistan işgale, açlığa ve sömürüye maruz bırakılmış, bu yüzden çok sayıda Kazak göç etmiştir. Bazı Kazaklar kimliklerini korumak için göç etmek zorunda kalmışlardır. Şimdi ise onları geri çağırma vaktidir. Etnik dönüşü savunanlara göre gelecek olan Kazaklar, Kazak diline, kültürüne ve demografik yapısına olumlu katkılar sunacaktır. Kazakistan'ın büyük bir coğrafyası olmasına karşılık nüfusu seyrek, 49

işgücü eksikliği bulunmaktadır, bu nedenle göçe ihtiyacı vardır. Ayrıca Kazakistan'da hâkim etnik grubun dili olan Kazakçanın Rusça karşısındaki ikinci dil konumu yükseltilmelidir. Nitekim, Çin ve Moğolistan'dan geri dönen Kazaklar, dillerine ve geleneklerine çok bağlı insanlardır. Nihayetinde etnik Kazakların geri dönüşünü savunanlar tek bir ulusa ayrıcalık tanınması vasıtasıyla etnik ulus-devletin oluşmasını isteyenlerdir. Bunun karşısında tüm vatandaşların hiçbir ayırım gözetilmeksizin eşit statüde olmasını savunanlar etnik göçe karşı çıkmaktadır. Etnik dönüş göçlerinin liberal olmayan karakteri ve yurttaşlıktan ziyade etnisiteye yaptığı vurgu bu kesimin eleştirilerindeki odak noktayı oluşturur. Etnik Kazakların dönüşü, ülkeye çok büyük ekonomik ve sosyal bir külfet getirmektedir. Bu külfetle karşılaşmak yerine onu toplumsal refahı arttırmak için kullanmak gerekir. Plansız ve aceleye getirilmiş bir politika olarak gördükleri etnik Kazakların göçü yerine, Kazakistan'da doğmuş, her zaman Kazakistan'da yaşamış kişilere öncelik verilmelidir. Zaten bu politikaya karşı olanlar Kazak diasporasını *satqyn* yani hainler olarak isimlendirirler çünkü onlar zor zamanlarda kolay yolu tercih edip gitmişlerdir. Göçü savunanlarla bu politikaya karşı olanların uzlaştığı tek konu demografik büyümenin gerçekleştirilmesidir. Ama göç karşıtları nicel artışın değil niteliksel artışın önemine vurgu yaparlar. Bundan dolayı Kazakların geri dönüşü faydalı değildir çünkü çoğu düşük eğitilmiş ve kabiliyetsiz kişilerdir. Kazak dili, kültürü ve gelenekleri konularında da gelen Kazaklarla yerleşik Kazaklar arasında fark olduğunu düşünmektedirler. Kazak diasporasından geri dönenlerin yerleşiklere *oryska satylgan* -kendini Ruslara satan- şeklindeki yaklaşımları bunu özetlemektedir. Kazak diasporasının geri dönüşü sivil ulus tasarımı olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle bu politikaya karşı çıkmaktadırlar.

Kazak devletinin oralmandar politikasının demografik yapı üzerindeki etkisine bakmak gerekir. Son Sovyet nüfus sayımına (1989) göre cumhuriyet, itibari ulusun 6.534.616 sakinine ve cumhuriyetteki en büyük azınlığı oluşturan Rus nüfusu olan 6.227.549 Rus'a sahipti. Toplam nüfus 16.464.464 idi. Kazaklar ve Ruslar, cumhuriyet nüfusunun sırasıyla yüzde 39,7'sini ve yüzde 37,4'ünü temsil ediyordu (Kuşçu, 2013: 184). 2009 nüfus sayımına göre Kazakların oranı %63,1'e yükselirken, Rusların nüfusu %23,7'ye gerilemiştir. Uluslararası Ekonomi ve Politika Enstitüsü Uzmanı Ayman Jusupova, Anadolu Ajansı muhabirine verdiği röportajda oralmandarların göçünü, eski Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev isminden mülhem "Nurlu Göç" olarak isimlendirmekte ve bu göç türünün çok işlevsel olduğunun altını çizmektedir. Jusupova, 1 milyon 71 bin etnik Kazak'ın Kazakistan'a döndüğü ve Kazak nüfus doğum oranının %1,7'den %4,7'ye çıktığını söylemiştir (trtavaz.com). Bu sayılar etnik dönüş göçlerinin Kazakistan için ürettiği olumlu sonuçları göstermektedir.

Etnik dönüş göçleri bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer örnek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) Türkiye'den yapılan göçlerdir. Kuzey Kıbrıs'a yapılan barış hareketlerinin ardından adaya Türk nüfusu yerleştirilmeye başlandı. Bu, 1975-1980 yılları arasında üç dalga biçiminde gerçekleşti. Sayısı net olarak bilinmese de 15 bin ile 150 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir. Gerçekleşen göçlerin temel nedeni olarak ekonomik gereksinimler gösterilmekteydi. Nitekim adanın kuzey kısmından 142 bin Rum güneye gönderildi ve onların yerine güneyden 45 bin Türk kuzeye göç etti. Bu durum adanın kuzeyinde büyük bir işgücü arzı ve demografik boşluk yarattı. Çünkü Kuzey'deki Türk yönetimi altındaki topraklar ve sahip olunan nüfus arasında büyük bir fark bulunuyordu. Rumlarla

yaşanan çatışmalar döneminde on binlerce Türk, İngiltere ve Türkiye'ye göç etmişti. Hatta Adanın İngiliz idaresi altına girmesiyle, yani çatışmalardan önce de yüzbinlerce Türk Anadolu'ya geri dönmüştü. Adanın ikiye bölünmesinden sonra ekonomik gereksinimleri karşılamak için ilk göç dalgası yaşandı. Ekonomik gerekçeler Türkiye için de geçerliydi çünkü göçün yaşandığı dönemde Türkiye'de işsizlik önemli bir sorundu. Ayrıca, heyelan, deprem, baraj yapımı gibi gerekçelerle topraksız kalan köylülerin adaya gönderildiği de hesaba katılırsa Kuzey Kıbrıs'a yapılan göç Türkiye açısından fayda sağlamaktaydı. Lakin Kuzey Kıbrıs'a yapılan göçlerin bir boyutu böyle açıklanabilirdi. Kuzey Kıbrıs bağlamında, bir ulus-devlet inşası döneminde etno-toplumsal çatışma tarafından şekillendirilen makro politik bağlamda gömülü önemli nedensel unsurlar bulunabilir. Kıbrıs'taki iki toplumun fiziksel olarak ayrılması, kuşkusuz, 19. yüzyılın son yıllarında İngiliz sömürge yönetiminin başlangıcından bu yana iltihaplanan rakip etnik milliyetçiliklerin sonucuydu. Gerçekleşen göç ve KKTC'nin kurulması, Kıbrıs Türk toplumu için ulusal bir halk olmanın son aşamasını simgelemektedir. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç hareketinin başlangıcı, bu ulus-devlet inşası döneminde gerçekleştirilmiştir ve buna uygun siyasi ve kültürel idealler tarafından şekillendirildiği ileri sürülebilir. Ulus inşası bağlamında, 'nüfusu arttırma' ve 'boş bölgeleri doldurma' stratejisi izlendi. Aslında mevcut strateji Türk milliyetçiliğinin Kuzey Kıbrıs'taki uzantısı temelinde yorumlanabilir (Talat Zrilli, 2019: 496-501).

Kıbrıs meselesi Türk milliyetçiliği açısından milli bir dava olarak telakki edilmektedir. Bu milli dava Türk milliyetçiliği açısından bir geç kalınma durumunu da ifade eder. Yine de Türk milliyetçiliğinin geliştirdiği 'anavatan'-'yavru vatan' retoriği hem bir hiyerarşik yapı oluşturmakta hem de bu geç kalmışlığı telafi etmektedir (Bora, 1995). Zaten benzer durum Kuzey Kıbrıs için de geçerlidir. KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş bir Türk milliyetçisi olup, Kıbrıs Türklerinin köklerini Anadolu-Orta Asya ekseninde izah etmektedir. Bu yüzden adaya dönmeyi reddeden Kıbrıslı Türklerin yerine Anadolu'daki Türklerin gönderilmeleri, Kıbrıslı Türkleri anakaradaki Türklerle eşitleyen etno-milliyetçi mantığın sonucudur. Nihayetinde, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a ilk göç dalgası, Türk milliyetçiliğinin hem gönderen hem de alan bağlamlarda neredeyse hegemonik olduğu bir siyasi kültürel bağlamda gerçekleşti. Böylece, 'işgücü açığının doldurulması' sadece tedarikçi olarak Türkiye'ye ('anavatan') yönelmeyi değil, aynı zamanda Türkiye'den gelen nüfusu, Türkiye'den bağımsız bir Kıbrıs Türk ulusuna 'doğal olarak' ait bir grup olarak algılamayı da içeriyordu ve KKTC'nin ulus inşasının aracı olarak hizmet ediyordu (Talat Zrilli, 2019: 501- 505).

2.2. Etnik Göç Karşısında Azınlık Gruplarının Milliyetçilikleri

Göç olgusunun en doğal sonucu, göç edilen ülkede yükselen milliyetçilik olarak gösterilebilir. Neredeyse göç alan toplumların tamamında, dozları farklı olmak kaydıyla, milliyetçilik bir reaksiyon biçiminde kendisini gösterir. Ancak burada bahsedilen milliyetçilik çoğunluğun ya da ulusu oluşturan etnik grubun milliyetçiliğini ifade eder. Günümüzde çok az toplum etnik açıdan homojendir, yani birçok ülkede ulusu oluşturan etnisite haricinde farklı etnik gruplar vardır. Özellikle ulusu oluşturan hâkim grubun dışarıdaki eş-etnik torunlarının gelmesi durumunda diğer etnik grup/gruplar bu duruma tepki gösterebilir. Nitekim, göç meselesinde bazılarının öncelik verilmesinin sorunlu tarafı, diğerlerini ayırt etmediğini dile getiren Joppke (2005: 23) bu durumu özetlemektedir. Zaten etnik dönüş göçleri,

demografinin ideoloji ve siyasetle iç içe geçtiği devletlerde azınlık gruplarına karşı etno-demografik dengeyi değiştirmeye yönelik bir politika olarak telakki edilebilmektedir (Levy, 2002). Nihayetinde dış göç iç göçü yönlendirir ve çok ırklı toplumlarda bunun ulus-altı siyasi dinamikler için sonuçları vardır (Kapur, 2014: 483). Mevcut sonuç etnik çatışmaya ilişkindir. Etnik şiddet, kimliğin üretken gücü olup, eve dönüş göçlerinde kimliksel çatışmalar yoluyla beslenir (Bieber, 2018: 538). Bu bağlamda Pakistan'daki etnik gruplardan biri olan Sindhilerin etnik milliyetçiliğine bakmak, konunun anlaşılmasında yardımcı olabilir.

İngiliz sömürgeci döneminde başlayan Hindu-Müslüman ayrılığı Hint coğrafyasında II. Dünya Savaşından sonra iki ayrı devletin doğuşuna neden olmuştur. Pakistan kurulduğunda halk, beş büyük dil ailesinden otuz iki ayrı dili konuşan farklı etnik kompozisyonların İslam kimliği altında bir araya geldiği topluluğu oluşturuyordu (Esposito, 1980). Sindhiler, Pakistan'ın Rajasthan eyaletinde yer alan, Pakistan'ın en büyük üçüncü etnik grubunu oluşturmaktadır. Pencabiler, Peştunlar, Beluciler ve Hindistan muhacirleri diğer büyük etnik grupları meydana getirmektedir. Sindhi milliyetçiliğinin ortaya çıkışı, Pakistan'ın kuruluşu, Pakistan milliyetçiliği ve göçle yakından alakalıdır.

Sindhi milliyetçiliği, Pakistan'ın bürokratik devletinin müdahaleci doğasının ürünü ve buna bir cevap olarak görülebilir. Kimlik, kültür, sanayileşme, kapitalizm ve sınıf olguları etnik milliyetçiliğin oluşumunda rol oynasa da bu Sindhi örneğinde sadece yardımcı bir roldür. Sindhi etnik milliyetçiliği, bu kategorideki bireylerin devletten gördüğü muameleye bir yanıt olarak gelişmiştir (Khan, 2002: 213-214). Yine de Pakistan'ın müdahaleci doğası ve buna karşı gelişen tepkide de göçün etkisini görmek mümkündür. Pakistan kurulduktan sonra milyonlarca Müslüman Hindistan'dan Pakistan'a göç etti. Sindh, bölünmeye eşlik eden mülteci akınından en çok etkilenen eyalet oldu. Sindhilerin mülteci sorununa nasıl tepki vereceğinin birçok siyasi, ekonomik ve kültürel nedeni vardı. Mültecilerin kötü durumuna başlangıçtaki sempatik Sindhi tepkisi, taşra özgüllüğü nedeniyle muhalefete ve düşmanlığa dönüşmedi. Aksine, ekonomik gerileme, belirgin sosyal kargaşa, kötüleşen bir kanun ve düzen durumu, yerlilerin yabancılar tarafından baskı altında bırakılma korkusu ve Pakistan devletinin Sindh'in şikayetlerine pek de hoş olmayan tepkisi, Sindhi etnik milliyetçiliğinin büyümesini sağladı. Mültecilerin ilk akınından sonra, çoğu Sindhi için durumun onlar için basit bir Müslüman kardeşlerini karşılama meselesi olmayacağı aşikâr hale geldi. Mültecilerle başa çıkmak zorunda kalmanın hayatlarını daha da kötü bir hale getirmesi muhtemel görünüyordu, basit bir nedenden dolayı, gelen Müslüman mülteciler yoksulken, ayrılan Hindular Sindh'in ekonomik ve ticari hayatını yöneten ağırlıklı olarak müreffeh insanlardı. Bir diğer sorun da gelen mültecilerin sayısının yönetilemeyecek kadar fazla olmasıydı. 1951'de Sindhiler, nüfusunun %57,1'i Hintli Muhacirlerden oluşan Karaçi'de bir azınlık haline gelmişti. Sonuç olarak, kitlesel akın, o noktaya kadar nispeten barışçıl bir eyalette sosyal düzensizlik yarattı. Sindhiler, ayrıca, Müslüman mültecilerin büyük çaplı Hindu göçüne yol açan toplumsal şiddetten sorumlu olduğuna inanıyordu. Tek birim uygulaması, 1958'de Sindhi eyaletinde Urduca'nın eğitim dili olarak dikte edilmesi, Kotri ve Guddu barajı gibi hizmetlerden sonra sulanabilen arazinin ya Pencap ya da muhacir kökenli kişilere tahsis edilmesi, devlet bürokrasisinde Sindhilere yeterince yer verilmemesi, Pakistan ordusuna hiçbir Sindhi'nin kabul edilmemesi ve son olarak üniversitelerde başlayan muhacir-Sindhi çatışmasının her alana sıçramasıyla Sindhi etnik

milliyetçiliği vücut bulmuştur (Khan, 2002: 218-223). Her ne kadar Sindhi kökenli Zülfikar Ali Butto ve kızı Benazir Butto Pakistan'ı yönetseler de Sindhilerin durumunda bir değişiklik olmadı. Çünkü yaşanan askeri darbeler, siyasi ve ekonomik krizler neticesinde bugün Pakistan uluslararası alanda çökmüş devlet olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Pakistan milliyetçiliğinin etnik gruplar arasındaki hiyerarşik kategorizasyonu, bu duruma neden olmaktadır.

3. Göçe Karşı Milliyetçi Tepkiler

Göç olgusunun daha melez ve arada kalmış kimlikler oluşturduğuna ilişkin bir varsayım sıklıkla belirtile de milliyetçilik insanların ve devletin yaşamlarının önemli bir yönü olmaya devam etmektedir. Göçmenler, diasporadakiler ve onların sınır ötesi bağlantıları, ulusun algılanan homojenliğini sarsmakta, daha arada ve karmaşık olan ve ulusun ötesi olarak görülen kimlikler ve kültürler inşa etmektedir. Nihayetinde, yaratılan bu kimlikler sorunlu olarak görülmektedir. Bir yandan, ev sahibi toplumlarda, marjinalleşme ve ötekilerin tehdit edici olarak algılanması gibi faktörler, içe dönük eğilimler ve kültürel, ulusal, bölgesel ve diğer teritoryal temelli saflık ve bağlılık biçimlerini yeniden kazanma veya bunlara tutunma ihtiyacı yaratabilmektedir. Öte yandan, "hareket halinde" olanlar, genellikle anavatanla bağlantılı olan daha homojen ve saf etnik, dini, kültürel veya ulusal kimlik kavramlarına güvenerek potansiyel yabancı düşmanlığı, yerinden edilme ve savunmasızlıkla başa çıkmaya çalışabilirler (Mavroudi, 2010, 220-223). Böylece göç meselesi, azınlıklar ve çoğunluk milliyetçiliği olmak üzere iki tür milliyetçilik yaratabilir. Göçmenlerin kültürel ve dini hakları, ev sahibi toplumdaki etnik ve dini kültürel farklılıkların algıları ve uygulamaları olmak üzere iki kimlik değeri zıt konumlarda yer alır. Göçmenlerin entegrasyonunun sağlanamaması, göçmenlerin kültürel değerlerinin kabul edilmemesi, din özgürlüğünün azalması ve toplumsal hareketliliğin engellenmesi, milliyetçi düşüncenin yayılmasına ve kitlelerin etnik çizgiler üzerinden siyasallaşmasına yol açabilir. Öte yandan göçmen korkusu, işlerinin işgal edildiği inancı, göçmenlerin yarattığı sosyal yük, yarattığı sosyal problemler ve göçmenlerin sorununun politikacılar ya da kitle iletişim araçları tarafından güvenlikleştirilmesi, milliyetçiliğin gelişmesine yol açar (Moldovan ve Mihaescu, 2018: 39-40). Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak göç alan toplumdaki milliyetçiliğin yükselişine yer verilecek, daha sonra göç edenlerin milliyetçilikleri izah edilecektir.

3.1. Bir Tehdit ve Güvenlik Sorunu Olarak Göç: Göçe Karşı Milliyetçi Reaksiyon

Tarihsel olarak ulus-devletin inşası, barbar, medeni olmayan bir 'öteki' inşasıyla çakışarak yabancı düşmanlığını içermektedir. Bu nedenle, ait olmadıkları algılananlar, çoğu zaman "çok" farklı olarak etiketlenip ulusal statükoya karşı tehdit olarak değerlendirilir. Böylece göç, ev sahibi ülkede vatansız ve aşırı milliyetçi eğilimleri teşvik edebilir. Günümüzde göçmenler ve mülteciler, birçok gelişmiş ülke açısından sosyal ve siyasi bir realitedir. Ancak, stratejik, manipülatif, romantikleştirilmiş ve tarihsel 'ulusal' mitler teşvik edildiğinden, 'ulusal güvenliği korumak' için göç karşıtı önlemler daha yaygın hale gelebilmektedir. Farklılık korkusuyla mücadele etmek için atılan birçok adıma rağmen öteki korkusu, ırkçılık ve önyargı yaratabilir (Mavroudi, 2010:223, 229). Nitekim Avrupa'da mültecilerle ilgili tartışmalarda ilgi odağı mültecilerin insani ihtiyaçları ve Avrupa'nın ekonomik gereksinimlerinden, mültecilerden kaynaklı terörizm, şiddet ve cinsel taciz gibi konulara kayarak, göç konusu güvenlikleştirilmiştir (Vollmer ve Karakayalı, 2017). Blake ve Miller ise yurttaşları ya da ulusal topluluğun göçmenlere karşı ayrıcalıklı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Blake ve Miller, ulus-devleti,

devlet sınırlarının siyasi göç teorileri için ahlaki bir öneme sahip olduğu gerekçesiyle savunmaktadırlar. Miller'n argümanları, ortak bir kimliği ve kamu kültürünü paylaşan, uluslarını özünde değerli gören, ortak uluslara karşı özel sorumluluklar tanıyan ve bir dereceye kadar kendi kaderini tayin etme arzusunda olan insanlardan oluşan bir ulus anlayışına dayanmaktadır (Miller, 2007). Blake ise devletleri, yasal kurumların zorlayıcı doğası nedeniyle özel ahlaki statüye sahip, bölgesel sınırlı yasal topluluklar olarak görür. Özellikle, bir devletin üyeleri, göçmen olabilecek bazı kişileri hariç tutabilir, çünkü kabul edilmeleri, mevcut sakinlere haklı olarak reddedebilecekleri yükümlülükler getirecektir (Blake, 2013).

Göç alan topluluğun milliyetçi reaksiyonu ne zaman ortaya çıkar? Moldovan ve Mihaescu (2018: 37) bu soruyu şöyle cevaplamışlardır: milliyetçilik retoriği, insanların kendilerini zayıf, dezavantajlı hissettikleri yerlerde genellikle en güçlü hale gelerek harekete geçer. Genellikle ekonomik kriz burada başrolü oynamaktadır. Yasal ve kurumsal düzenlemeler, demografik gerileme ve artan şiddet, milliyetçiliği teyakkuza geçirebilir. Burada ekonomik meseleleri tekrardan irdelemek gerekir. Devletlerin uyguladığı katı sınır kontrolleriyle birleşen ekonomik küreselleşme, asimetrik bir iş bölümü yaratır. Küresel şehirler, yüksek vasıflı, iyi ücretli işçiler ve genellikle yurtdışından gelen düşük ücretli işçiler için pazarlar yaratan yapısal değişiklikler nedeniyle göçmenlere ihtiyaç duymaktadır. Yerel ekonomiler, kalıcı, nispeten yüksek ücretli işler sağlayan birincil sektörler ve göçmenler tarafından doldurulan güvencesiz, kirli, tehlikeli ve aşağılayıcı işlerle karakterize edilen ikincil bir sektörle ikiye bölünmüştür (Sager, 2016: 45). Aslında bu durum, yani göçmenlerin güvencesiz, kirli ve aşağılayıcı işlerde çalışması, ekonomik temelde gerçekleşen ırksal bir hiyerarşi oluşturarak milliyetçiliğin somut bir çıktısı bağlamında işlev görür. Bunun yanında zenginleşen mülteciler ve yerli halkın işsizliği, milliyetçi tepkiyi arttırır. Böylece popülizm devreye girer. Bieber'e (2018: 523) göre, milliyetçilik gibi popülizm de çok yönlü bir ideolojidir. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın seçkinler karşısında 'halkı' temsil etmeye çalışır. Böylece çoğunlukçuluğu teşvik eder ve çoğunluğun varsayılan iradesini kısıtlayan kurumları reddeder. Popülistler halkı ulusal terimlerle tanımlamaları, bu hem ulus devletlerde hem de çok uluslu devletlerde cazip bir stratejidir, popülizm ve milliyetçilik birleşir. Böylece popülizm, otoriterlik ve milliyetçilik ayrı ayrı ortaya çıkabilir, birbirleriyle bağlantılıdır ve karşılıklı olarak birbirini güçlendirebilir. Nihayetinde göçmen karşıtlığı popülizm aracılığıyla milliyetçi retorikte yerini alır. Buraya kadar yapılan teorik tartışmaların bir de pratik tezahürlerine bakmak gerekir. Bu bağlamda Polonya ve Macar milliyetçilikleri incelenebilir. Orta ve Doğu Avrupa'yı temsil eden bu iki ülke, etnisist milliyetçilikleri ve göçmen karşıtlıklarıyla ön plana çıkmaktadır.

Jaskuowski'nin yaptığı çalışma, hem Polonya milliyetçiliğinin karakteristik niteliklerini göstermesi hem de göçmenlere yönelik milliyetçi reaksiyonların biçimi hakkında genel çerçeve sunmaktadır. Öncelikle Polonya'da göçmen denilince akla gelen olgu, Hristiyan, beyaz ve Avrupalı olmayan yani çoğunlukla Müslüman olan kişilerdir. Bu yüzden Polonya'daki durumun ideolojik kaynağı etnik ve kültürel milliyetçilik temelinde inşa edilen ötekinin biyolojik ırkçılıkla tanımlanmasını sağlayan hegemonik İslam karşıtlığı anlayışdır. Bu hegemonik söylem, orta ve doğu Avrupa milliyetçiliklerinin epistemolojisinde görülen anti-semitist ve Tsiganizm -Çingene karşıtlığı- olgularından beslenerek, tarihsel köklerine uygun bir zihin kalıbı sunar. Aynı zamanda ulusötesi patolojik bir anlayışın tezahürünü oluşturur. Nitekim Polonya'da milliyetçilik

kendisini göçmenler üzerinden üretirken onları şu sorunlar özelinde tanımlamaktadır: terörizm, sosyal düzene tehdit, kadınlara yönelik tehdit, ekonomik, demografik, dini-kültürel ve politik (Jaskułowski, 2019: 77-78). Kısaca bu yaklaşımlara bakmak gerekir.

Müslüman göçmenlerin bir tehdit unsuru sayılmasının başında uluslararası terörizmin öznesi olarak görülmeleri gelmektedir. Avrupa’da yaşanan terör faaliyetlerinin nedeni göç eden Müslümanlardır. Polonya’daki göç karşıtlarının nezdinde onlar, Avrupa’yı imha etme amacına takıntılı vahşi kişilerdir. Nitekim Müslümanları irrasyonel, şiddete ve saldırganlığa meyilli bir öteki ve dolayısıyla günlük güvenlik ve sosyal düzen için bir tehdit olarak kurgularlar. Bu yaklaşım, iç öteki olan Çingenelele yönelik algıya benzer çünkü onlar da sosyal düzene tehdit oluştururlar. Ancak iş Ukraynalılara gelince farklılaşmaktadır. Ukraynalılar hakkında benzer şikayetler dile getirilmektedir ancak onların durumu Müslümanlar ve Çingenelele gibi doğuştan değil, sosyal etkilerin sonucudur. Bunların yanında kadınlar konusu önem taşımaktadır. Reddedenler göçmenleri kadınlara yönelik cinsel tacizler ve kadınların sosyal konumlarına yönelik büyük bir tehlike olarak görmekteyirler. Öncelikle gelenlerin büyük çoğunluğu genç ve bekar erkeklerden oluşması kadınlar açısından sorun teşkil etmektedir. Bunun yanında, onlara göre Müslümanların kültüründe pedofili ve kadınların değersiz bir konumu vardır. Kadınları dövmele, öldürmele ve tecavüz etmele göçmenlerin geldikleri yerlerdeki olağan davranışlar olup bunların İslam dininin niteliklerinden kaynaklandığı düşünölmektedir. Bununla birlikte göçmenler, kadınlara yönelik baskıcı tarzlarını Avrupa’ya taşımakta ve Avrupalı kadınların yaşam biçimlerine de müdahale etmekteyirler. Ancak milliyetçilik bağlamında üzerinde durulması gereken konu, ulusun sınırlarının kadın bedeni üzerinden tanımlanması meselesidir. Polonyalı kadınların göçmenlerle evlenmesi durumunda doğacak çocuklar Polonya kültürüne tabi olmayarak ulusla bağlantıları kopabilir. Böylece kültürel vatanseverlik modeli üzerinden kadınların toplumsal rolünün ulusun biyolojik ve kültürel üretimiyle sınırlandırıldığı görölmektedir. Ekonomik bağlamda yapılan eleştirilerin merkezinde Polonyalıların göçmenlerin maliyetini karşılamak için daha çok çalışmaları ve göçmenlerin tembellik yaparak yardımlarla yaşamlarını idame ettirmeleri gelmektedir. Göç karşıtları için önce Polonya ulusunun refahına önem verilmelidir, “onlar” yani göçmenler ise bunun dışında tutulmalıdır. Demografi meselesi ise ayrı bir tehdit alanını oluşturmaktadır. Polonyalı milliyetçiler için burada iki sorunsal yer almaktadır: göçmenlerin sayısı ve göçmen kadınların yüksek doğurganlık oranları. Bu ikisi vasıtasıyla Müslümanların Avrupa’yı işgal edeceği düşünölmektedir. Ayrıca onlara göre Müslümanların asimile olması imkansızdır, hatta göçmenler Avrupalıları asimile etmeye çalışmaktadır. Polonya milliyetçileri kamusal alanda itibarlı nüfusun hâkim ve görünür olmasını istemekteyirler. Oysa Müslümanlar, onlar için, dilleri, kıyafetleri, ibadet biçimleri ve beyaz olmayan tenleriyle kamusal alanı kirletmektedir. Kamusal alandaki görünürlükleri toplumu rahatsız, dini ritüelleri ise Avrupa’nın laik siyasal ve sosyal düzenini tahrip etmektedir (Jaskułowski, 2019: 78-89).

Göçmenler, Polonya için siyasal bir tehdit kaynağı olarak değeriendirilmektedir. Öncelikle, kültürel ve etnik açıdan homojen olan Polonya ulusu, yabancıların göç ettirilmesi vasıtasıyla yok edilmek istenmektedir. Bu yüzden göçün kaynağına bakmak gerekir. Göç karşıtları bu konuda çeşitli siyasal komplo teorileri üretirler. Bu üretim doğal olarak Polonya milliyetçiliğinin

dışında düşünülemez, bu yüzden göçmenlerin Polonya'ya gelmesinden sorumlu olarak Almanya ve Rusya hedefe konuldu. Almanya'nın amacı Polonya'yı göçmen ülkesi haline getirmek olduğuna inananların yanında Ortadoğu'da savaşın mimarı olarak Vladimir Putin'i işaret edenler de vardı. Bazı reddiyeciler ise doğrudan Körfez ülkelerini -Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Suudi Arabistan, Umman- Avrupa'ya yaşanan göçün ardındaki güç olarak gördüler. Bunların amaçları Avrupa'yı İslamlaştırmak ve kültürlerini aktarmaktı. Nihayetinde bu tehditler çoğu zaman birbirleriyle bağlantılı olarak dile getirildi. Mesela kültürel tehdit ve demografik tehdit bağlantılıydı. Kültürel korkular ırkçı bir retoriği kolayca geliştirebilmekteydi. İşin ilginç tarafı, sivil bir Polonya ulusunu savunan liberal milliyetçilerde göçmenlere yaklaşım konusunda ırkçılarla benzer dışlama düzeylerine sahiptiler. Onlara göre liberal demokrasilerden gelmeyen göçmenlerin Polonya'ya ayak uydurması imkansızdı. Yine, alt, orta ve üst sınıflara mensup bütün Polonyalılarda göçmenlere yönelik aynı tepkiler görünmekteydi. Yani göç karşıtlığı bütün sınıflardaki karşıtlığı aynıdır. Son olarak göçmenlere yönelik ulus-ötesi yaklaşımların etkisine yer vermek gerekir. Müslümanların Yahudi karşıtlığına benzer bir yaklaşımla değerlendirilmesi göze çarpmaktadır, tek fark mülteciler faillikten yoksun, pasif bir araç olarak telakki edilmekte, plan yapamayan, öldürme ve tecavüze meyilli vahşi insanlar olarak görülmeleridir. Bununla birlikte mevcut çalışmada göze çarpan olgu, genç göçmen karşıtlarının gerekirse mültecilere karşı şiddet kullanmaya hazır olduklarını belirtmeleridir (Jaskułowski, 2019: 89-96). Doğal olarak, göçmenlerin oluşturduğu tehditler ya da buna duyulan inanç, etnik ve kültürel temelli milliyetçiliğin ırkçılıkla bağlantılı bir retorik üretmesine ve şiddeti ortaya çıkarmasına neden olabilir.

Göç edenlere -göçmen, mülteci, sığınmacı- karşı gelişen milliyetçi refleks, onları ötekiler bağlamında güvensizleştirerek tehdit kaynağı olarak görme eğiliminin yansımasıdır. Dolayısıyla göç karşıtlığı günümüz milliyetçiliğinin önemli bir üretim mekanizmasıdır. Bu durum sadece milliyetçilerin tepkisinden oluşmaz, bazen devletlerin, daha doğrusu hükümetlerin ana gündemlerinden biri haline gelir. Macaristan, hükümetlerin göç karşıtlığının milliyetçi politikalarla hayata geçirilmesi bağlamında incelenmesi gereken bir örnektir. 3 Nisan 2022'de yapılan seçimlerden Victor Orbán'ın liderliğinde bir kez daha zaferle çıkan FİDEZS'in (Macar Yurttaş Birliği Partisi) göçmen politikaları, milliyetçiliğin göç politikaları üzerindeki etkisini göstermektedir. Öncelikle FİDEZS hükümetinin temel stratejilerinden biri göçmenleri yalnızca Avrupa dışından gelen kişiler olarak tanımlamasıydı. Bu, hükümetin mültecileri ve sığınmacıları Avrupa ve Macaristan'a yönelik kültürel tehditler olarak konumlandırmasına izin verdi. Orbán rejiminin söylemindeki göçmenler, Avrupa kökenli olmayan veya kökenden gelen ve hatta daha da spesifik olarak, Avrupa sınırını geçen Hıristiyan olmayan insanlara atıfta bulunur. Başbakan Orbán'a göre, göçle ilgili temel sorun, göçün bir ülkenin etnik yapısının değişmesine yol açması ve bunun kültürel kimliğinin değişmesi anlamına gelmesidir. Macaristan'ı ve daha geniş anlamda Avrupa'yı göçten koruyamamanın riskleri, diğerleri gibi kendi ulusal kültürü üzerine inşa edilmemiş bir göçmen ülke haline gelerek, "Hristiyan geleneklerini", "Avrupalı yaşam tarzını" ve "elde ettiğimiz her şeyi" kaybetmek demektir. Bu kültürel tehdit anlatısı, azalan göçmen ve mülteci sayılarına rağmen, Avrupalı olmayan göçe karşı korku seferberliğinin önemli ve varoluşsal kalmasına izin verdi. Bunun, büyük ölçüde göç nedeniyle demografik değişiklikler yaşayan toplumlardan ortaya çıkan ırksal olarak renklendirilmiş etno-

milliyetçilik ve “yer değiştirme” retoriği ile benzerlikleri olsa da Macaristan'daki strateji, beyaz olmayan insan korkusunu körüklemek için kullanılması bakımından farklıdır. FIDESZ daha sonra kültürel bir tehdit olarak Avrupalı olmayan göç söylemini, Macaristan'ın kültürel açıdan şüpheli göçmenleri Avrupa'ya ithal etmeye çalışan dış güçlerin kurbanı haline geldiği bir anlatıyla birleştirdi. Diğerlerinin yanı sıra, bu dış düşman genellikle, Avrupa'da ve başka yerlerde uzun zamandır liberal demokratik kurum ve örgütlerin fon sağlayıcısı ve savunucusu olan göçmen Macar milyarder George Soros tarafından kişileştirildi. 2017'de Macaristan'da hükümet destekli reklam panolarında Soros'un “son gülen” olmasına izin vermemeye çağırdı. Soros'un, zenginliğini, gücünü, nüfuzunu ve bir sivil toplum kuruluşları ağını kullanmayı planladığına dair bir propaganda yürüttü. Orbán, kültürel çeşitliliğin ulus için bir tehdit olarak görüldüğünden ve hükümetin buna karşı korumak zorunda olduğundan da bahsetti. Macaristan Başbakanı'nın Şubat 2018'de yaptığı bir konuşmada söylediği gibi, “Çeşitli olmak istemediğimizi ve karışmak istemediğimizi belirtmeliyiz: kendi rengimizin, geleneklerimizin ve ulusal kültürümüzün diğerlerinininkilerle karışmasını istemiyoruz. Farklı bir ülke olmak istemiyoruz. 1100 yıl önce burada, Karpat Havzasında nasılsak öyle olmak istiyoruz. Bu uğrunda savaşmamız gereken bir şey, bu savunmamız gereken bir şey.” FIDESZ hükümeti göç sorununa sosyal seçici nüfus politikaları yoluyla yanıt vermeye çalıştı. Hükümetin demografik milliyetçilik versiyonu, örneğin ailelere ev inşa etmeleri veya satın almaları için sübvansiyonlu krediler sağlayan Aile Konut Ödeneği Programı (CSOK) aracılığıyla orta sınıf ailelere verilen destek ya da birden fazla bebek sahibi olmaları için maddi teşvikler sağlayan yeni doğancı politikaları içerir. Hatta dört veya daha fazla çocuğu olan anneler üzerindeki vergileri kaldırmak için 2019'da uygulamaya konan politikalarda bunlardan bir diğerini oluşturur. Bu tür politikalar, hükümetin evliliği, kadınların çocuk doğurma görevini ve Hıristiyan değerlerinin önceliğini destekleyen aileci politikalarının altında yatan muhafazakâr cinsiyet normlarını desteklemektedir. Bunlar aynı zamanda orta sınıftaki kilit siyasi bileşenlere sübvansiyon sağlamayı ve nüfusun diğer üyelerini dışlamayı amaçlayan politikalardır. Örneğin, Macaristan'ın Roman topluluğunun üyeleri, birden fazla çocuğu olduğunda ve açıkça sübvansiyonlu ev inşa kredileri için hedef nüfus olmadığında, çok az devlet desteği alır. Mültecilere karşı duvarlar inşa etmek ve yeniden yerleştirme kotalarını reddetmek, Macaristan'ı ulusun temel ahlaki ve kültürel bileşenlerine meydan okuyacak demografik değişikliklerden korumanın yolları olarak belirlendi. Bu nedenle, FIDESZ hükümeti, kısmen, kadınlara yönelik gerçek tehdidin Avrupa'ya gelen ve kadınlara saygı duymayan, şiddet uygulayan “milyonlarca göçmen” tarafından aktarılan kültür olması nedeniyle, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye ilişkin İstanbul Sözleşmesi'ni imzalamamaya karar verdi. Macaristan örneğinde, FIDEZS, ulusun en büyük güvenlik sorununun göç ve buna bağlı olarak toplumlara getirdiği çeşitlilik olarak inşa etti (Waterbury, 2020: 963-978).

3.2. Göç Edenlerin Milliyetçiliği: Diaspora-Uzun Mesafe Milliyetçiliği

Bireylerin birden fazla gruba ait olabileceği gibi çoklu ve değişken kimliklere sahip olabileceği de bilinmektedir. Ancak, belirli kimlikler, zamanın belirli anlarında daha önemli hale gelebilir. Örneğin, bir kişi kendini tehdit altında görüyorsa veya geçmişinin silindiğini hissediyorsa, tutunabileceği ve kim olduğunu tanımlamaya yardımcı olduğunu hissedebileceği 'otantik' bir etnik kimliği yeniden yaratmaya çalışmak için geçmişe ya da coğrafyaya bakabilir.

Etnisite ve anavatan kavramlarının diasporadakiler için çok anlamlı hale gelmesi belki de şaşırtıcı değildir, çünkü bir aidiyet ve farklı hissetme yolu olarak algılanabilir (Mavroudi, 2010: 227-228). Bu çerçevede diaspora göç edenlerin milliyetçilikleri için anlamlı bir çerçeve sunar. "Diaspora", "ekmek veya dağıtmak" anlamına gelen Yunanca kökenli bir kelimedir. Oldukça yakın zamana kadar, tarihsel Yahudi deneyimi arketipi sağladı: zorla sınır dışı etme ve dağıtma, zulüm, kayıp duygusu ve geri dönüş vizyonu. Bununla birlikte, son on yılda, "diaspora", kendileri veya ataları bir yerden diğerine veya birkaç başka yere göç etmiş birçok çeşitli grup arasında bir kendini tanımlama terimi haline geldi (Vertovec, 2005: 1-2). Diaspora tartışmaları genellikle, nüfusu ulusallaştırma ve homojenleştirme fikrinin ortaya çıkışı olarak görülen ulus-devletin çarpıcı bir şekilde idealist, teleolojik anlayışıyla şekillenir. Bir diasporanın üç temel özelliği bulunur: mekânda dağılıma (ülkeler arasında); bir "vatan"a yönelim ve sınırların korunması, yani, nesiller boyunca ev sahibi toplum (veya toplumlar) karşısında farklı bir kimliğin korunması (Brubaker, 2005). Bu kavramın temelinde bir ülkede yaşayan ve başka bir varsayılan "ana" ülkeyle belirli bağlantıları koruyan ve sonuç olarak ana ülke tarafından "sadece başka bir yabancı" olarak görülmemesi gereken topluluklar (Kapur, 2014: 484) olduğu fikri yer alır. Bir yandan diasporadakiler, kimlik ve anavatan bağlantıları temelinde birbirine bağlı birleşik bir grup olarak algılanmaktadır. Öte yandan, diaspora kavramı aynı zamanda senkretizm, arada kalmışlık ve milliyetçiliğin homojenleşmesine karşı bir panzehir ile eş anlamlı hale gelmiştir (Mavroudi, 2010: 226).

Günümüzde diaspora terimi geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. "Felaket", "kurban", "ticaret" ve "harekete geçirilmiş" diasporalar var. Diasporalar, göçmenleri, gurbetçileri, vaizleri, misafir işçileri, öğrencileri, sürgünleri, sığınmacıları, mültecileri, insan ticareti mağdurlarını ve etnik temizlik sonucunda fiziksel olarak ulusal sınırları aşan etnik azınlıkları içerebilir. Diasporalar, emek göçünü, aile birleşmesini, ticaret ağlarını, bölünmeler nedeniyle nüfus transferlerini ve bir imparatorluk dağıldıktan sonra (örneğin, Osmanlı, Sovyet, Avusturya-Macaristan) başka bir ülkede mahsur kalan etnik grupları kapsayabilir. Diasporalar, akraba devletlerinin dışında ikamet ettikleri ve çoğu zaman bu devlette meşru bir menfaat talep ettikleri için ulus-devletlerin geleneksel sınırlarına meydan okurlar. Diaspora kanalının önemli bir siyasi etkisi, uzun mesafeli milliyetçilik olgusudur (Kapur, 2014: 484). Uzun mesafeli milliyetçiliği, çeşitli coğrafi bölgelerde yaşayan insanları birbirine bağlar ve onları atalarının toprakları ve hükümetiyle ilişki içinde hareket etmeye motive eder. Uzun mesafe milliyetçiliği, göçmenleri, onların soyundan gelenleri ve anavatanlarında kalan insanları kırılğan, ancak sesli bir sınır ötesi yurttaşlık olarak birbirine bağlayabilir. Milliyetçiliğin diğer versiyonlarında olduğu gibi, bir yurttaşlık, bir egemenlik, bir ulus ve bir grup dayanışmadan oluşan bir halk kavramı göze çarpmaktadır, ancak bu farklı cisimleşmelerin uyumlu ve bölgesel olarak sınırlı olduğu düşünülmemektedir (Wimmer ve Schiller, 2003: 597). Diasporalar, benimsedikleri ülkenin hükümetine dış politika konusunda lobi yapmaktan, doğal bir felaket sırasında fon göndermeye kadar uzanan bir yelpazede sivil milliyetçilikle uğraşırlar, ancak aynı zamanda sonuçları son derece düşmanca olabilen ancak aynı zamanda kolayca abartılabilen etnik milliyetçiliği de (değişen ölçülerde) desteklerler (Kapur, 2014: 484). Anavatanla kurulacak olan kimliksel bağlar, anavatanı dışında yaşayan etnik grubun, içinde yaşadığı devlete/topluma yönelik sadakatsizlik ve anavatanında yaşayan başka etnik gruplarla arasında çeşitli çatışmaların

ortaya çıkmasına neden olabilen ilişkiler ağı kurabilmektedir. Böylece diaspora milliyetçiliklerinin, çatışmacı bir niteliğe haiz olduğu görülmektedir (Landau, 2001: 46). Diaspora-uzun mesafe milliyetçiliğinin olasılığını, biçimini ve yoğunluğunu etkileyen faktörlerin- diasporanın ve menşe ve yerleşim ülkelerinin nitelikleri- daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Geleneksel görüş, diasporik milliyetçiliğin göçmenlerin ev sahibi toplumla özdeşleşmedeki başarısızlığının bir sonucu olduğu yönündedir (Kapur, 2014: 484).

Başka bir ülkeyle kurulan aidiyet bağına rağmen bugün birçok ülke diasporalara ev sahipliği yapmaktadır. Diasporik milliyetçiliğe verilen desteğin, göçmen bir topluluk içindeki belirli gruplar tarafından ev sahibi toplumda kendi yerel hedeflerine destek üretmenin bir yolu olarak stratejik olarak benimsendiği düşünülmektedir. Bu konular, diasporaların uluslararası sistem içindeki artan boyutu, görünürlüğü ve etkisi nedeniyle daha belirgin hale gelmektedir. Etnik şiddet ve iç savaşlar hakkındaki geniş literatürün de etkisi bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tüm isyanların yarısından fazlası, hedef devletin dışında faaliyet gösteren isyancı gruplar tarafından yürütüldü. İsyancılar, isyancılara sığınak sağlayan komşu devletlere kaçabildiklerinde, çatışmalar çok daha uzun sürer. Diğer durumlarda (Arnavut, Filistin, İrlanda ve Sri Lanka Tamil diasporaları gibi), diaspora desteğinin ana mekanizması mali olmuştur. 1991 ve 2000 yılları arasında 74 aktif isyanı kapsayan isyancı hareketler üzerine yapılan bir anket, yaklaşık dörtte birinin diasporalardan önemli destek aldığını ortaya koydu. 11 Eylül Saldırıları ve uluslararası terörizmin finansmanına yönelik baskıların ardından Batı ülkelerinde yerleşik diasporaların rolü azalmış gibi görünmektedir (Kapur, 2014: 485, 492). Buraya kadar diasporalarla ilgili yapılan teorik açıklamaları Bangladeş ve Tamil etnik milliyetçilikleri üzerinden örneklendirmek faydalı görülmektedir.

Bangladeş dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olarak bilinmektedir. Bu durum milyonlarca Bangladeşlinin farklı ülkelere göçüyle sonuçlanmıştır. Günümüzde Bangladeş diasporası, ülkenin en büyük mali kaynağı haline gelmiştir. 2008-2009 yılları arasında yaklaşık on milyar dolarlık işçi dövizini Bangladeş'e ulaştırmıştı. Diasporadaki Bangladeşlilerin anavatanla bağlarını koruması Bangladeş milliyetçiliğinin bir ürünüdür. Bangladeş milliyetçiliği, diasporada oluşan bir akım değildir, Bangladeş'ten diasporaya taşınmıştır. Esasında Bangladeş milliyetçiliğinin kökenleri İngiliz sömürgesi dönemine uzanmaktadır. Sömürgeciler ırksallaştırılmış bir ideolojiye sahipti. Örneğin Bengalliler, zayıf, kadınsı ve korkak yapıları nedeniyle İngilizler tarafından askerlik hizmetine uygun olmayan bir halk olarak etiketlendi. Bu süreçte Bangladeş'te orta sınıf milliyetçileri kültürel temeller üzerinden kendi milliyetçiliklerini inşa etmeye başladılar. Bengali bir kültürel alanın işlenmesi, sömürgeciliğin karalanmasına karşı temel bir strateji olarak ortaya çıktı. Genellikle Bengalce kültürel bir rönesans olarak tanımlanan bu süreç, edebiyat, felsefe, drama ve sanat alanlarında büyük bir genişleme zamanıydı. Bankim Chandra Chatterjee, Michael Madhusudan Dutt, Nobel Ödüllü Rabindranath Tagore ve Kazi Nazrul İslam bu dönemi özetleyen seçkin edebi isimler arasındadır. 1947'de İngiliz yönetiminin sona ermesiyle birlikte Bangladeş, Pakistan idaresine bırakıldı. Pakistan'ın iki kanadı -Doğu ve Batı- yalnızca binlerce millik Hint topraklarıyla coğrafi olarak ayrılmış değil, aynı zamanda kültürel olarak da uzaktı. Doğudakiler Bengalce konuşurken, Batı'daki baskın dil Urduca idi. Bu farklılıklara Batı'nın Doğu Pakistan üzerindeki siyasi ve ekonomik egemenliği eşlik etti. Batı Pakistanlı seçkinler orduyu ve onun aracılığıyla

Pakistan'ın merkezi hükümetini kontrol etti. Esasında, Doğu Pakistan, Batı Pakistan kontrolündeki şirketlere çeşitli hammaddeler sağlayan ve kendi altyapısına çok az yatırım alan bir "iç koloni" olarak görüldü. İngiliz sömürgeci yönetim stratejileri ile trajik bir süreklilik içinde, siyasi ve ekonomik hakimiyete, Bengallilerin Batı'daki diğer Pakistanlılardan doğal olarak daha düşük olduğu anlaşılan ırksallaştırılmış bir ideoloji eşlik etti. Tipik olarak daha koyu tenleri ve daha kısa boyları ile dikkat çeken Bengallilerin, ülkenin liderliğini üstlenmeye uygun olmadığı düşünülürdü. Ayrıca, Bengallilerin kendi kültürlerini çeşitli Hindu ve diğer İslami olmayan unsurlardan arındıramamaları, Pakistan'ın İslam Cumhuriyeti kimliğini tehdit eden bir kirlilik kaynağıydı. Nitekim 1952'de Urduca'nın tek resmi dil olarak ilan edilmesi ve Bengalce yayınların yasaklanması tansiyonu yükseltti. Üniversitelerde başlayan ayaklanma, Mart 1971'de Awami Liginin seçimlerdeki başarısıyla doruğa ulaştı. 1971 yılının mart ayından aralık ayına kadar 1-3 milyon Bengallinin hayatını kaybettiği öne sürülmektedir. Özellikle Pakistanlı idarecilerin ırkçı yaklaşımları -alçakta yatan alçak insanların ülkesi, maymun ya da tavuk gibi hayvanlara benzetme- ve tecavüzler, katliamlar ve sivil ölümleriyle sonuçlanan olaylardan sonra Bangladeş bağımsızlığını kazandı. Bununla birlikte, Bangladeş'in kendisinde, 1971 olayları kolektif hafızalara derinden yerleşmiştir ve Bengal'in fedakarlığını, kahramanlığını ve anavatanın kutsallığını vurgulayan milliyetçi bir anlatının kalbini oluşturur. Bu nedenle yurtdışındaki Bangladeşliler için Bengal milliyetçiliği, kabul eden toplumda yaşanan damgalanma ve yabancılaşmanın acılarına direnmek için bilinçli olarak uygulanan önemli bir olumlama stratejisi olabilir. Diğer taraftan Bangladeş'in yoksul, bahtsız ve geri kalmış bir ülke olduğuna ilişkin bakış açısı, diasporadaki Bangladeşlilerin milliyetçilik vasıtasıyla savuşturmak zorunda oldukları bir durumu temsil eder (Kibria, 2011: 13-25).

Diaspora konusuna verilebilecek bir başka örnek Kanada'da yaşayan Tamillerdir. Sri Lanka'da Tamil azınlıklarına karşı devlet ayrımcılığı ve Tamil parlamento partilerinin ayrımcılığı ele almaması, 1970'lerde kuzey ve doğu illerindeki Tamil çoğunluk bölgelerini kapsayacak ayrı bir Tamil vatanı olan Tamil Eelam çağrısında bulunan çok sayıda militan grubun ortaya çıkmasına neden oldu. Yaşanan bir dizi ayaklanma ve etnik çatışmanın ardından 1983 yılında Sri Lanka'dan ilk büyük mülteci akışı gerçekleşti. İç savaş dramatik bir şekilde tırmanırken, yüz binlerce Tamil yurt dışına kaçmaya devam etti. LTTE (Kaplanlar), diğerleri arasında küçük bir militan örgüt olarak doğdu. 1986'ya gelindiğinde Kaplanlar, diğer militan grupları ortadan kaldırarak veya bünyesine katarak savaşta baskın Tamil militan savaşçısı olarak ortaya çıkmıştı. LTTE'nin başlıca özellikleri, liderleri Prabhakaran'a odaklanan piramidal bir yapıydı; disiplinli ve askeri bir kadro, kapsamlı bir istihbarat ağı ve Tamil siyasetini kontrol etmek için korku ve şiddet kullanmaktır. Tamil Kaplanlarının başarısının kısmen Tamil diasporasıyla olan ilişkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. LTTE'nin kırk farklı ülkede ofisi bulunmaktadır. En çok kültürel etkinlikler düzenleyen, hizmet sunan, siyasi lobi grupları olarak hareket eden ve LTTE'ye fon aktaran çeşitli sivil örgütler aracılığıyla görünür oldu. Kanada'da, Kanada Tamilleri Dernekleri Federasyonu (FACT), Toronto'daki Dünya Tamil Hareketi (WTM) ve Tamil Rehabilitasyon Örgütü (TRO) şemsiye grupları LTTE'nin halka açık yüzünü sundu. Sri Lanka dışındaki en büyük Tamil nüfusu Kanada'dadır- yaklaşık 200-300 bin kişi-, çoğu 1990'dan sonra iltica etmiştir. Kanada'nın cömert göçmenlik politikaları ve Tamillere olan sempatisi, yüksek derecede sığınma kabulüne yol açtı. Bu Tamillerin çoğu Toronto'da yaşamaktadır.

Toronto'nun neredeyse %50'si yeni göçmenlerden oluşuyor ve %47'sinin "ırksallaştırılmış" azınlıklar olduğu bilinmektedir. Toronto'da yaşayan Tamiller için Kanada "Kanada Anai" yani anne olarak isimlendirilmekte ve ülkeye minnettar oldukları dile getirilmektedir ancak Sri Lanka hala diasporadakiler için "Thaynatu" yani anavatandır. Kanada'da Tamil gençlerinin ve aile yapılarının bozulduğu, bütün Tamillerin ortak görüşüdür (Thrinagama, 2014: 268).

Toronto'da, diasporikler için "geleneksel" Tamil kültürel değerlerinin peşinde koşmayı aktif olarak teşvik edenler LTTE bağlı kuruluşlarıydı. Tamil dansı, ritüel, din ve şiirin yüksek "kültür" (kalacharam) arayışlarını öğretmek için eğitim kurumları oluşturmuştu. Birçok Tamil hafta sonu eğitimi için bunları tercih etmekteydi. Kalacharam ayrıca, Tamiller ile beyaz Kanadalılar arasındaki ayrımı belirginleştiren Tamillerin alçakgönüllülük, saygınlık ve ebeveynlere itaat değerlerini de içerir. Tamil değerleri, kişinin daha geniş Kanada yaşamında nasıl görünür bir azınlık olarak işaretlendiğini göstermeye yarar. Böylece, LTTE Tamil yaşamını eşzamanlı olarak "Sinhale soykırımına" ve "Batı kültürüne" karşı koruyabilmektedir. Kanada toplumu tarafından gençlerin ahlaki yozlaşma tehlikesi sürekli vurgulandı ve kültürlerini korumaları için teşvik edildi. Bu kültüre açılan kapı olarak sunulan şey paradoksalı, çünkü çocuklarının çete şiddetine karıştığından şikâyet eden ebeveynler, onları Tamil karşıtı ayrımcılığa karşı gerekli çözüm olarak ölümü ve gençlerin militarizasyonunu yücelten LTTE mitinglerine götürmede hiçbir çelişki görmediler. Bunların yanında, LTTE örgütleri Toronto'da daha geniş Kanada toplumu ve kurumları ile Tamiller arasındaki ara yüzü yöneten sivil ağlar oluşturdular. Ebeveynlerle birlikte okullara çevirmen olarak gidenler, yardım merkezleri işletenler, yasal tavsiyeler verenler, barınma ve göçmenlik başvurularında yardımcı olanlar ılımlı LTTE aktivistleriydi. LTTE siyasetini benimsesin ya da desteklemesin, birçok Tamil bu örgütlerin sağladığı hizmetlere ihtiyaç duymaktadır. Böylece LTTE, topluluğun sosyal alanını oluşturmaya başladı. Bu, LTTE'nin Toronto'da, gerçekte oldukça militarize bir devlet oldukları Sri Lanka'da büyük ölçüde bulunmayan, görünüşte refahçı bir yüz sağlamasını sağladı. 2006'da Kanada'da hükümetin liberallerden muhafazakarlara geçmesinden sonra Kaplanların faaliyetleri hakkında soruşturmalar başlatıldı ve 2009 yılında yasaklandılar. Gerçekten de en başarılı LTTE seferberliği, işçi dövizleri ve bireysel göçmen havalelerinin Tamil milliyetçiliğinin geniş ölçekli kamu politikasına dönüştürülmesi etrafında gerçekleşti. Nihayetinde diasporadaki Tamiller, Kaplanların yaratıcı ve pratik olarak olanak tanıdığı bir kültürel saygınlık ve haysiyet mitine tutundukları söylenebilir (Thrinagama, 2014: 271-273).

4. Sonuç

Mevcut çalışmada, milliyetçilik-göç ilişkisi bağlamında iki teorik argüman tartışıldı. Bunlardan ilki etnik dönüş göçleridir. Bu tip göçler, etnik ulus-devletlerde daha çok tercih edilen bir tür olup, ekonomik, demografik ve jeopolitik amaçlara matuf gerçekleştirilmektedir. Etnik dönüş göçlerinde yaşanan sorun, bu göçlerin oluşturmuş olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik maliyetler ile içerideki azınlık gruplarını ötekileştirmesidir. Doğal olarak, etno-göç, bir ülkedeki hâkim etnik grubun pekiştirilmesi, demografik üstünlüğünü sağlaması, politik hedeflerin yerine getirilmesi ve ulus-devleti inşa etmesi bakımından milliyetçiliği üreten bir yapıya sahiptir. Ancak bu göç tipolojisinin içerideki ötekiyi ayırması, etnik çatışmaları doğurabilir. Bu da etnopolitik çizgiler tarafından ayrılan toplulukların milliyetçiliğini besleyebilir.

Tartışılan diğer teorik argüman yabancı bir grubun göçünde ortaya çıkan milliyetçi reaksiyona ilişkindir. Esasında milliyetçilik-göç ilişkisinde en çok göze çarpan husus budur. Burada göçün post-modern\endüstriyel çağda ulus ve ulus-devlet yapısına meydan okuması ve bunları aşındırması meselesi ön plana çıkar. Çünkü milliyetçiliğin temel prensibi biz ve öteki ayrımına dayalı kimlik inşasıdır. Bu ayrımda ötekiyi temsil eden yabancıların göçü milliyetçilik tarafından bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Dolayısıyla milliyetçilik/milliyetçiler için göç, ulusal kimliği parçalayacağı düşüncesiyle ontolojik bir tehdit oluşturur. Bu durum hem hükümetler hem de sıradan insanlar için aynı şeyi içerir. Gelen yabancılar, kültürel yapıya, ekonomik refaha, kadınlara, çocuklara, sosyal düzene ve siyasal rejime bir tehdit olarak inşa edilir. Hatta etno-ırkçı imalar -ten rengi, dil ve dini ritüeller gibi- söylem vasıtasıyla dolaşıma sokularak şiddete içkin çözüm önerileri dile getirilebilir. Polonya ve Macaristan örneğinde göç ve göçmenlere yönelik benzer tepkilerin verilmesi milliyetçiliğin göç karşıtı uluslararası dili/zihin kalıbının da bir ürünü ya da göçmenlerin her yerde benzer sorunlar yarattığının göstergesi de olabilir. Ancak burada üzerinde durulması gereken husus, ulus-devlete meydan okuyan göçün aynı zamanda milliyetçiliğin üretilmesindeki rolüdür. Bu rol, her iki taraf için geçerlidir. Yani göç edenler de milliyetçiliğe sarılabilmekte, anavatanla kurdukları bağlar ve etnik birliktelikleri diaspora ve uzun mesafe milliyetçiliğini gün yüzüne çıkarabilmektedir. Bazen göç edenler milliyetçiliği kendi ülkelerinden gittikleri yerlere taşıyarak uluslararası alanda konsolidasyon ve ulusal bağlılık sağlayabilir, bazen de diasporada kültürel farklılıklarını ve birlikteliklerini koruma yoluyla milliyetçiliğe sarılabirler. Nihayetinde, ister diaspora isterse gittikleri yerlerde yaşadıkları dışlanma sonucu olsun, göç edenlerin de başlıca sığınağı milliyetçilik olur.

Sonuç olarak göç, günümüzde milliyetçiliğin üretimindeki en önemli olguların başında yer alır. Bir taraftan da ulus ve ulus-devlete de meydan okur. Anthony Smith (2017) kendi kuramsal yaklaşımında, geçmişte bazı etnilerin zorlu yollardan geçerek günümüze ulaşmış millet olduğundan, geçemeyenlerin ise milletleşemediğinden bahseder. İşte günümüz ulusları için bu zorlu yollardan bir tanesi de göçlerdir. Bu zorlu engeli aşan uluslar ayakta kalabilecektir. Göç olgusu, küreselleşme sürecinin bir realitesi olarak göç eden ve göç edilen yerdeki toplumların yaşayacağı karşılıklı bir etkileşimi içeren bir deneyimdir ve bu ilerleyen yıllarda dozajını arttırarak devam edeceği görünüyor. Ulusların gelecekteki varlıkları -göç alan ve göç edenler- göç tarafından üretilen milliyetçiliğin biçimine bağlı olacağı söylenebilir.

Kaynakça

- Ayata, A., & Sütçü, E. (2022), *Avrupa'da Bir Güvenlikleştirme Konusu Olarak Göç*, Ankara: İksad Yayınevi.
- Bieber, F. (2018), "Is Nationalism on the Rise? Assessing Global Trends", *Ethnopolitics*, Vol. 17, No. 5: 519–540.
- Blake, M. (2013), "Immigration, Jurisdiction and Exclusion", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 41, No. 2, 103-130.
- Bora, T. (1995), "Türk milliyetçiliği ve Kıbrıs", *Birikim*, Sayı 77, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-77-eylul-1995/2275/turk-milliyetciligi-ve-kibris/2772>, (Erişim: 21.09.2022).
- Brubaker, R. (2005), "The 'diaspora' diaspora", *Ethnic and Racial Studies*, No. 28: 1–19.
- Esposito, J. L. (1980), "Pakistan: Quest for Islamic Identity", (Ed. J. L. Esposito), *Islam and Development: Religion and Sociopolitical Change*, New York: Oxford University Press: 62-139.
- <https://www.un.org/en/about-us/member-states>, (Erişim: 12.09.2022).
- Ichijo, A. (2019), "Japon Milliyetçiliğine Alternatif Yaklaşımlar", (Ed. G. Yücel), *Milliyetçiliğin Coğrafyaları*, Ankara: A Kitap: 177-2014.
- Jaskuowski, K. (2019), *The Everyday Politics of Migration Crisis in Poland: Between Nationalism, Fear and Empathy*, London: Palgrave Macmillan.
- Joppke, C. (2005), *Selecting by Origin: Ethnic Migration in the Liberal State*, Cambridge: Harvard University Press.
- Kapur, D. (2014), "Political Effects of International Migration", *Annual Review of Political Science*, No. 17: 479–502.
- "Kazakistan'da nüfus politikası meyvesini vermeye başladı", <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/kazakistananda-nufus-politikasi-meyvesini-vermeye-basladi/603b55fe01a30af60c8bf0b9>, (Erişim: 18.09.2022).
- Khan, A. (2002), "Pakistan's Sindhi Ethnic Nationalism: Migration, Marginalization, and the Threat of "Indianization"", *Asian Survey*, Vol. 42, No. 2: 213-229.
- Kibria, N. (2011), *Islam and National Identity in the Bangladeshi Diaspora*, New Brunswick & New Jersey: Rutgers University Press.
- Kulu, H. (1998), "Ethnic Return Migration: An Estonian Case", *International Migration*, Vol. 36, No. 3: 313-336.
- Kuşçu, İ. (2014), "Ethnic Return Migration and Public Debate: The Case of Kazakhstan", *International Migration*, Vol. 52, No. 2: 178-197.
- Landau, J. M. (2001), "Diaspora Nationalism", (Ed. A. S. Leoussi), *Encyclopaedia of Nationalism*, New Brunswick & London: Transaction Publishers: 46-50.
- Levy, D. (2002), "Introduction: Changing Configurations of German and Israeli Immigration Regimes-a Comparative Perspective", (Ed D. Levy and Y. Weiss), *Challenging Ethnic Citizenship: German and Israeli Perspectives on Immigration*, New York & Oxford: Berghahn Books: 1–15.
- Mavroudi, E. (2010), "Nationalism, the Nation and Migration: Searching for Purity and Diversity", *Space and Polity*, Vol. 14, No. 3: 219 – 233.
- Miller, D. (2007), *National Responsibility and Global Justice*, New York: Oxford University Press.
- Moldovan, I. D. & Mihaescu, A. (2018), "Structural Changes in Nationalism – Migration and Insecurity", *Journal of Research and Science Today*, Vol. 2, No. 16: 33-41.
- Sager, A. (2016), "Methodological Nationalism, Migration and Political Theory", *Political Studies*, Vol. 64, No. 1: 42-59.
- Smith, A. D. (2017), *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*, Çev. Bilge Firuze Çallı, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Smith, A. D. (2010), *Nationalism: Theory, Ideology, History*, Cambridge-Malden: Polity Press.

Talat Zrilli, A. (2019), "Ethno-nationalism, state building and migration: the first wave of migration from Turkey to North Cyprus", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 19, No. 3: 493-510.

Thiranagama, S. (2014), "Making Tigers from Tamils: Long-Distance Nationalism and Sri Lankan Tamils in Toronto", *American Anthropologist*, Vol. 116, No. 2: 265-278.

Triandafyllidou, A. (2020), "Nationalism in the 21st century: Neo-tribal or plural?", *Nations and Nationalism*, No. 26: 792-806.

Tsuda, T. (2010), "Ethnic return migration and the nation-state: encouraging the diaspora to return 'home'", *Nations and Nationalism*, Vol. 16, No. 4: 616:636.

Vertovec, S. (2005), "The Political Importance of Diasporas", *Centre on Migration, Policy and Society*, Working Paper No. 13, Oxford: University of Oxford.

Vollmer, B., & Karakayalı, S. (2017), "The volatility of the discourse on refugees in Germany", *Journal of Immigrant & Refugee*, Vol. 16, No. 1-2: 118-139.

Waterbury, M. A. (2020), "Populist Nationalism and the Challenges of Divided Nationhood: The Politics of Migration, Mobility, and Demography in Post-2010 Hungary", *East European Politics and Societies and Cultures*, Vol. 34, No. 4: 962-983.

Wimmer, A., & Schiller, N. G. (2003), "Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology", *The International Migration Review*, Vol. 37, No. 3: 576-610.

Extended Summary

A Theoretical Perspective on the Nationalism-Migration Relationship

Migration is the phenomenon of moving individuals or communities from one place to another for reasons such as political, economic, social or natural disasters. Today, positivist science begins the history of mankind with migration. The issue of the emergence of the first humans on the African continent and spreading from there to the whole world is still being discussed. What is certain, however, is the importance of migration from early humans to the present day in the life of societies. Migration is a very old concept and can be seen as an experience lived by almost all modern societies. Similarly, there is another experience that all modern societies on earth have had, called nationalism.

Naturally, the historical foundations of nationalism are not as old as the concept of immigration. The principles and events that started in Western Europe and spread to the whole world from there gave birth to nationalism. Nationalism, which emerged with the French Revolution of 1789, established its political hegemony as of this date and undersigned developments that affected the whole world. In the first place, it enabled the development of the doctrine of national sovereignty by dethroning the omnipotent monarchs as a revolutionary and liberating thought. Today, the most visible area of nationalism is the issue of immigration. Political and social problems, the need for labor, the unequal distribution of resources on earth and brutal capitalism have caused people to migrate to rich countries with good political and social order and strong institutions, and the problems and conflicts that have arisen here have made it necessary to explain the relationship between migration and nationalism. The issue of terrorism or integration constitutes only one dimension of this relationship, because the relationship between nationalism and immigration has an intricate structure. The aim of this study is to explain the nationalism-migration relationship on a theoretical basis.

The nationalism-migration relationship points to a complex structure with many dimensions. Nationalism basically involves the building of a nation. Nation building is based on the distinction between "us" and "other". Naturally, people who migrated later always represent foreigners, that is, the other. Thus, migration represents a challenge for the concept of nation and nation-state. However, if the concept of "us" is defined here and the immigrants are evaluated within "us", this can lead to the production of the nation instead of the challenge, and thus to the strengthening of nationalism. This is why ethnic return migrations are important. The migration of "co-ethnic" descendants to ethnic nation-states that base their national identity on the dominant ethnic group and approach national solidarity in the context of ethnicity rather than civilian elements strengthens majority nationalism. In some cases, migration itself can establish nationalism or prepare the demographic, cultural and intellectual ground on which nationalism will develop. However, ethnic migrations are also of a discriminatory nature because the vast majority of states today are multi-ethnic. This may result in the external "us" labeling and differentiating the internal "other" (Sindhis). Also, co-ethnic descendants can be called by economic and political motives, sometimes these economic and political motives function as a whole in the realization of ethnic migrations. However, these do not always give the desired results, socio-cultural transformations experienced in other countries and the cost of migration may create socio-economic problems for countries. Nevertheless, it can be said that the positive results of ethnic return migrations are more in the context of demographic growth, nation-state building and geopolitical goals.

Today, the most visible and discussed aspect of the migration-nationalism relationship is the problems that arise when the incoming immigrants are foreigners who are completely outside the national identity. In this context, migration itself and immigrants can be turned into a national security issue. Immigration, which is a security problem, encourages nationalism in a reactionary way. Problems such as holding incoming foreigners responsible for terrorist activities, being involved in crime, destroying the social structure, harassing women and children, their share of economic welfare and the excess of their numbers cause national security crises. These security problems for national identity turn immigrants into an ontological security object. Nationalist reactions developed against this, on the other hand, lead to the emergence of different understandings of nationalism in a spectrum ranging from ethnicism to racism. In fact, immigrants have an aspect that feeds ethno-racism with their skin color, religion and integration problems. Being employed in bad jobs with low wages is internalized as a natural consequence of the discriminatory nature of nationalism. Therefore, immigration and immigrants represent a security problem that develops against national identity, sometimes as a result of reality and sometimes perceptions, thus shaping nationalism in the places they go as the productive force of nationalism. Of course, this situation is reciprocal, that is, the nationalism of both the majority and the immigrants can be shaped by immigration. Immigrants can form diasporas with their longing for their homeland and ethnic identity wherever they go. Diasporas are naturally an outcome of the relationship between immigration and nationalism.

As a result, migration functions as both a challenge and a means of production for nations and nationalisms. Sometimes it shapes the nation-state and nationalism, sometimes it fulfills national solidarity, economic and political goals, and sometimes it can become the biggest issue of national security. In order to distinguish these, the identity of the immigrants and the structure of the migrated country are important. However, today, when immigration is mentioned, more foreigners come to mind. In this case, the concepts of ethnic conflict, racism, protectionism and security come to the fore. The rise of anti-immigrant politicians and parties in Western countries today is the result of immigration appearing as a source of threat and the strengthening of nationalism in the face of it. In this context, migration, which is considered a global phenomenon or problem, will continue to be a threat operating as the productive force of nationalism in many countries. Ultimately, nationalism will consolidate and increase its power globally due to the immigration problem. Migration is an important obstacle for nations on the one hand, and a concept that produces it on the other hand.